

Aanduiding van ankerplaats
'Vallei van de Cotthembeek met omringende kouters'
Code: APO014

1. Benaming van de ankerplaats + ligging

Vallei van de Cotthembeek en omringende kouters te Herzele, Oosterzele, Sint-Lievens-Houtem en Zottegem (Oost-Vlaanderen)
Oppervlakte: 567 ha

2. Een aflijning van de ankerplaats op schaal 1/25.000 die de grenzen ervan aangeeft

Kaart 1

3. Nummer ankerplaats uit landschapsatlas

Niet opgenomen.

4. Situering

De ankerplaats omvat de vallei van de Cotthembeek, stroomopwaarts van de dorpskern van Sint-Lievens-Houtem, en de open koutergebieden ten noorden en ten zuiden van deze vallei. Het is een onverstoord gebied met een sterk contrast tussen de gesloten beekvallei en de open kouters, die in Oombergen nog aansluiten op de historische dorpskern.

Het gebied ligt tussen de dorpskernen van Sint-Lievens-Houtem, Hillegem, Oombergen en het gehucht Bokstale en de verbindingswegen tussen deze bewoningskernen.

Relatie met andere ankerplaatsen

Andere ankerplaatsen in de buurt met een aantal gelijkaardige kenmerken zijn de 'Vallei van de Molenbeek' tussen Herzele en Mere (A40074), de 'Zwalmvallei tussen Nederbrakel en Munkzwalm' (A40042), de 'Zwalmvallei tussen Munkzwalm en Nederzwalm' (A40040) en 'Ettingebos' (A40035). De andere ankerplaatsen in de onmiddellijke omgeving (Kasteel van Leeuwergem, A40043; Vallei van de Munkbosbeek met het kasteeldomein van Beerlegem, A40041) onderscheiden zich inhoudelijk van de Cotthembeekvallei.

Andere types van beschermingen en statuten

Gewestplanbestemmingen

Gewestplan Aalst-Ninove-Geraardsbergen Zottegem

- Natuurgebied;
- Landschappelijk waardevol agrarisch gebied;
- Agrarisch gebied;
- Woongebied met landelijk karakter;
- Woongebied;
- Zone van openbaar nut;

Gewestplan Gentse en Kanaalzone

- Landschappelijk waardevol agrarisch gebied

Het overgrote deel van de ankerplaats is afgebakend als *landschappelijk waardevol agrarisch gebied* en als *agrarisch gebied*. Het resterende deel is voornamelijk *natuurgebied* en is centraal gelegen in de ankerplaats. Een zeer beperkt deel is *woongebied met landelijk karakter* namelijk de historische kern van Oombergen. Een *zone voor openbaar nut* werd opgenomen op het grondgebied van Hillegem.

Ruimtelijke uitvoeringsplannen

Er zijn geen RUP's noch BPA's binnen de omschrijving van de ankerplaats.

Herbevestigde agrarische gebieden (HAG's)

HAG 101: Landbouwgebied van Balegem, Sint-Lievens-Houtem en Hillegem.

VEN/IVON (Vlaams Ecologisch Netwerk/ Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk)

Binnen de Ankerplaats ligt het VEN-gebied nr. 224: 'Kottem' een Grote Eenheid Natuur.

Speciale Europese Beschermingszones

De ankerplaats bevat een deel van het Habitatrichtlijngebied 'Bossen van de Vlaamse Ardennen en andere Zuidvlaamse bossen'.

Ruilverkavelingen

De ankerplaats bevat een deel van de ruilverkaveling Sint-Lievens-Houtem: nuttigverklaring 14.07.2004. De ruilverkaveling is in uitvoering op terrein sinds mei 2011.

Beschermingen als monument

- Sint-Martinuskerk gelegen te Zottegem (Oombergen) d.d. 03.07.1942
- Pastorie gelegen Oombergenstraat 37 Zottegem (Oombergen) d.d. 27.01.2003
(bescherming in opmaak)
- Kottembos (oud bos en Fladderiep) gelegen te Sint-Lievens-Houtem
- Netwerk van opgeschoten, geschoren haag, gelegen te Diepestraat z.n. Herzele (Hillegem)

Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan

- deelgebied 'De heuvelrij met bossen en kouters in het zuidwesten, met inbegrip van de vallei van de Cotthembeek'

Categorie waterlopen

- Molenbeek/Cotthembeek: 2de en 3de categorie
- Kousmakerbeek: niet geklasseerd
- Naamloze beek in de zuidoostelijke hoek: niet geklasseerd

5. Omschrijving

De ankerplaats omvat een onverstoord gebied met een sterk contrast tussen de gesloten beekvallei en de open kouters, die in Oombergen nog aansluiten op de historische dorpskern.

5.1 Fysische gesteldheid

Geologie en geomorfologie

De geologische opbouw van het gebied bestaat uit tertiaire zand- en kleiafzettingen, waarin fijn zand en kalkrijke zandsteen van de Formatie van Lede (Lediaan) voorkomen. Deze zandsteenlagen zijn soms zeer fossilrijk en bestaan uit **Ledesteen**. Deze geelachtige steen is te vinden in drie horizontale banken van ongeveer een halve meter dik en ontstond na het terugtrekken van de ondiepe Lediaanzee (40-45 miljoen jaar geleden). Op de hellingen van de Cotthembeekvallei komen op verschillende plaatsen **oude ontginningen** van Ledesteen en vermoedelijk ook zand voor. De historische exploitatie van Ledesteen is niet goed gekend, maar gebeurde bijna zeker op zeer kleine schaal. De Romeinen gebruikten in de 2de-3de eeuw deze steen al als bouw materiaal voor funderingen en waterputten. In de 11de-12de eeuw werd de steen vooral lokaal gebruikt. De oudste gedeelten van de kerken van Sint-Lievens-Houtem en Oombergen zijn eruit opgetrokken. De bloeitijd van de Ledesteen was in de 15de-16de eeuw, toen de steen meer en meer lokaal werd gebruikt. Na verloop van tijd waren de lagen echter grotendeels uitgeput en konden er nog slechts stenen van kleinere afmetingen en lagere kwaliteit gevonden worden, zodat de ontginning stopgezet werd.

Binnen de ankerplaats zijn er sporen van ontginningen te vinden in verschillende delen van de vallei: zowel in de bospercelen ten noordoosten van Cotthem (Pluymbos) als in het Heibos ten noordwesten van Espenhoek zijn er nog duidelijke voorbeelden te zien. Enkele ontginningen in de ankerplaats zijn zichtbaar op de kaart van Horenbault (1596) van het Land van Aalst en werden naar verluidt gebruikt door de bevolking om zich in te verschuilen ten tijde van de Brabantse omwenteling, vandaar de naam

“cache putten”. De meeste oude ontginningslocaties zijn in de loop der tijd terug opgevuld, bebost of verbost.

Later in het Quartair, tijdens de laatste ijstijd (het Weichseliaan), werden de tertiaire afzettingen bedekt met een niveo-eolisch afgezette **leemlaag** (loess) die de vruchtbare akkerbodems van de **kouters** vormt. Dat pleistoceen dek is tamelijk dik (5-10 m) in de depressies, maar vrij dun (1-2 m) op de ruggen. Deze leemlaag rust op een horizontaal gelaagde ondergrond van afwisselend kleiige zand- en kleilagen (in mindere mate zuiver zand), die hier door de zee in het tertiaire tijdperk werden afgezet.

In het Holoceen, vanaf het Atlanticum, hebben de valleien zich met kleiige en lemig alluvium gevuld. Door erosie werden vrij diepe valleien uitgeschuurd, waardoor het tertiair materiaal lokaal dagzoomt, in de beekvallei onder de vorm van kleigronden en ondiep zandsubstraat op de hellingen. Door terugschrijdende erosie in de afwisselende ondoorlatende en doorlatende lagen zijn er **bronniveaus** ontstaan. O.a. op de gronden waar de ondoorlatende (klei)laag dagzoomt, bevinden zich een aantal bronzones. Deze bronnen situeren zich daardoor op een gelijke hoogte, ook wel de bronnenlijn genoemd. Rondom Cotthem vinden we een zestal bronnen terug op een hoogte van ca. 58m TAW. Het geërodeerde materiaal van het leemplateau werd aan de voet van de hellingen en op de valleibodem afgezet. Aan de randen van het leemplateau met kouters komen **steilranden** voor, al dan niet met houtige beplanting. Steilranden zijn steile taluds op hellingen, meestal begroeid met bomen of struiken. Om erosie tegen te gaan werden op de steilere bouwlanden bosranden gespaard en/of perceelsrandbegroeiingen aangeplant. Doordat er tegen de perceelsrandbegroeiingen materiaal aanspoelde (colluvium) en erachter materiaal wegspoelde, ontstonden de steilranden (grachten).

Bodem

Bodemkundig maakt de ankerplaats deel uit van de **leemstreek**. De akkers die de hoogste en de zacht hellende delen van de heuvelruggen beslaan, zijn gelegen op goed gedraineerde droge leembodem. In de vallei, op de laagst gelegen gronden tegen de Cotthembeek, liggen de natte zandleemgronden en op de hellingen matig droog tot matig natte zandleem.

Hydrografie

De Cotthembeek is een van de meest zuidelijke uitlopers van het Beneden Scheldebekken en maakt deel uit van het debekken de **Drie Molenbeken**.

Biotisch

Het gebied rondom de Cotthembeek heeft algemeen een aanzienlijke floristische waarde door de aanwezigheid van voor Oost-Vlaanderen vrij intacte **bronzones** en vrij uitgestrekte **bossen**. De bossen variëren van nitrofiële elzenbossen over eiken-haagbeukenbossen en zuurdere eikenbossen tot beukenbossen. De verschillende bostypes zijn vaak ingeplant met populier. In de vochtige tot de wat drogere delen van de bossen komen vegetaties voor die vooral gedomineerd worden door bosanemoon en boshyacint. In de kwelzones komen grote vlekken daslook, dotterbloem, goudveil, reuzenpaardestaart en bittere veldkers voor.

De graslanden zijn vaak **cultuurgraslanden** met weinig interessante vegetatie. In deze landbouwzones zijn de talrijke **lijnvormige landschapselementen** een biologische meerwaarde. Ze zijn in het landschap vaak zichtbaar als linten van bomen en struiken of grazige vegetatie (taluds, holle wegen, ...) en van belang als verplaatsingsweg, schuil- en woonplaats voor vele organismen. Ze herbergen meer dan eens bijzondere plantensoorten. Daarnaast spelen ze dus een belangrijke rol in erosiebestrijding. Aangezien het oude locaties zijn, kan de beplanting van struiken en opgaande bomen heel belangrijk zijn waardoor ze opgenomen zijn als waardevol **houtig erfgoed**. Onderzoek naar het voorkomen van autochtone bomen en struiken wees uit dat in dit gebied verschillende autochtone bomen en struiken voorkomen zoals ondermeer fladderiep.

5.2 Ontstaan en evolutie van het cultuurlandschap

Verspreid op de plateaus (Hoogveld, Blaereveld, gelegen tussen Espenhoek en Bokstale) werden herhaaldelijk concentraties en losse **vondsten** van artefacten uit de **steentijd** gelokaliseerd (CAI 500085, 500086 en 500087). Deze oudste sporen van menselijke bewoning concentreren zich vooral op de zachte hellingen naar de beekvalleien toe, zoals de Kousmakerbeek en de Kouterkesbeek. Bij de vroegste bewoningssites genoot een dergelijk 'overgangs' landschap de voorkeur.

Net zoals in de rest van zuidelijk Oost-Vlaanderen werden de vruchtbare zandleem- en leemgronden nabij beekvalleien vanaf de **Romeinse periode** intensief ontgonnen. Dit uitte zich in een dichte occupatie van kleine en grote boerderijen en villa's. De Romeinse vondstenconcentraties die tijdens een veldprospectie n.a.v. een ruilverkaveling aangetroffen werden op de hoger gelegen kouters en velden (Uilenhoek, de Bergen, ten noordwesten van Oombergen), zijn voorbeelden van dergelijke Romeinse landbouwinplantingen (CAI 500161, 500162 en 500163).

Het domein Holthem (Sint-Lievens-Houtem) komt in 976 in handen van de Gentse Sint-Baafsabdij, die vanuit een hoeve bij het plein een grote rol zal spelen in de ontginning van het gebied. De belangrijkste gronden van deze hoeve waren de drie kouters ten noordoosten van het plein, buiten de ankerplaats. De andere gronden in Sint-Lievens-Houtem, waaronder vermoedelijk de vallei van de Cotthembeek en omgeving, bleven minstens tot in de 12de-13de eeuw grotendeels woeste grond.

De vroegste vermelding van "Cotthem" is **laattmiddeleeuws** (1413). Het toponiem zou afgeleid zijn van kot + heem (afgeleid van het Frankische "haima, heim" of "heimat"), wat "schamele woning" betekent. Het toponiem van Frankische oorsprong wijst op een veel oudere nederzetting.

De naam van het gehucht "Espenhoek" wijst dan weer vermoedelijk op de toenmalige aanwezigheid van "espen" of klaterabelen/klaterpopulieren in de vallei.

De nederzettingen zijn gelokaliseerd in de vallei, rekening houden met de bodemgesteldheid, op de grenslijn tussen de zeer vruchtbare en voor landbouw geschikte leemgronden van de heuvelruggen (de kouters) en anderzijds de al te natte en steile hellingen die bebost zijn (bronbosjes).

5.3 Deelgebieden

We onderscheiden volgende entiteiten op basis van kenmerken van geologie, geomorfologie, bodemtextuur, bodemgebruik en nederzettingsspatronen:

- *valleigebieden*
- *het open-field landschap*
- *waardevolle bebouwing:*
 - *het gehucht Cotthem*
 - *het dorp Oombergen*
- *minder waardevolle bebouwing:*
 - *het gehucht Espenhoek*

1° Valleigebieden (foto 5, 7, 8, 9, 10, 11)

Er bestaat in de ankerplaats een sterke relatie tussen de bodem en het landgebruik. De vallei van de Cotthembeek wordt gekenmerkt door een **kleinschalig gesloten landschap** met bosjes en graslanden in het dal en op de steile hellingen. De **Cotthembeek** met verschillende **bron- en kwelzones** vormt er de belangrijkste structuur. Het gehucht Cotthem is tussen twee bronniveaus ontstaan. De locatie van oude hoeves ter hoogte van de gehuchten Uilenhoek en Espenhoek is ook terug te vinden aan bronniveaus.

Op de Horenbaultkaart (1596) wordt er vooral grasland afgebeeld in de vallei, alleen aan het kasteel van Oombergen is er bos te zien. Op de kabinetskaart de Ferraris is er meer bos getekend, bestaande uit een continue strook van wisselende breedte langs de beek, tussen het kasteel van Oombergen en het pachthof van de Aalmoezenij van Sint-Baafs bij Sint-Lievens-Houtem. Daarnaast komen er ook andere bosjes voor, voornamelijk op de steile zuidelijke helling van de vallei (vochtige bodems, vaak met bronzones) en langs de noordwestelijke arm van de beek (Klokfonteinbeek, Heibos). Dicht tegen de beek komen tussen de bosjes graslandpercelen voor. Het valleitje van de naamloze zijloop van de Molenbeek in het zuidoosten van de ankerplaats is op de kabinetskaart de Ferraris nog bebost.

Op de Vandermaelenkaart is ongeveer dezelfde situatie zichtbaar als op de kabinetskaart de Ferraris, met enkele bospercelen minder op de hellingen en in de bronzone van Uilenhoek (nabij Oombergen). De valleigronden in het zuidoosten van de ankerplaats zijn dan al grotendeels omgezet in grasland. De twee topografische kaarten uit de 19de eeuw (1869-'70 en 1893-'94) geven een verdere verkleining van het areaal bos weer in de Cotthembeekvallei, vooral rond het kasteel van Oombergen. In de bronzone van Uilenhoek in het zuidwesten van de ankerplaats is er vanaf deze twee kaarten een netwerk van houtkanten of bomenrijen zichtbaar, dat tot vandaag deels bewaard is gebleven. In de 20ste eeuw is er opnieuw een uitbreiding van het bosareaal zichtbaar, voornamelijk op de plaatsen waar het bos 100 jaar tevoren verdween (valleibodem en steile hellingen met bronnen).

De huidige vegetatie van deze bossen bevestigt de bovenvermelde evolutie van inkrimping en uitbreiding van het bosareaal in de 19de eeuw. Er komen verspreid in het bos heel wat oudbosplanten

voor, vaak langs de wegen of op steilranden, maar niet vlakdekkend in de bestanden. Dit is een aanwijzing dat grote delen van het bos ontgonnen zijn geweest en gedurende een bepaalde periode als weiland of akker zijn gebruikt. Na herbebossing gebeurde er dan een herkolonisatie van bosplanten vanuit houtkanten of aanliggende bewaarde bospercelen. Ook nu nog zijn er graslanden en akkers binnen het bos aanwezig op de droge gedeelten. De voor landbouw meest moeilijk in gebruik te nemen gronden op de hellingen, zijn bebost gebleven.

Kabinetskaart de Ferraris (1775)

Het gebied rondom de Cotthembeek maakt deel uit van de reliczone 'Land van de Molenbeken'. Een molenbeek is een waterloop welke dient als aanvoerkanaal voor een watermolen. Er zijn twee sites bekend waar **vroeger watermolens op de Cotthembeek** voorkwamen, nl. "Meuleke te Cotthem" (zie figuur) net ten noorden van Cotthem (metingboek van Sint-Lievens-Houtem, 1642) Op de 19de eeuwse kaarten wordt hij niet langer afgebeeld, maar toponiemen worden wel nog vermeld. In 1854 wordt het perceel nog steeds "tegen Kottem Meuleken" genoemd en op de Popkaart wordt het pad van Espenhoek naar Cotthem benoemd als "Molemeersch Weg", de straat van Cotthem naar de beek als "Watermolen straat".

In 1853 vraagt Jacobus Piens, de toenmalige eigenaar van het kasteel van Oombergen, toelating om een nieuwe watermolen te bouwen op dezelfde plek. Hij krijgt toestemming van de gemeenteraad van Sint-Lievens-Houtem, maar het ontbreken van een watermolen op de kaarten in de 19de eeuw doet echter vermoeden dat deze molen nooit op dezelfde plek werd heropgebouwd. Het is aannemelijk dat Jacobus Piens de molen uiteindelijk bij zijn kasteel bouwde, aan de rand van de slotgracht. Op de topografische kaart uit 1870 staat bij het kasteel immers vermeld "Stokerij, Moulin" en op de topografische kaart van 1884 staat duidelijk een watermolen afgebeeld. Op de 20ste eeuwse kaarten is ook deze molen verdwenen.

In het uiterste noordoosten van de ankerplaats, bijna tegen het dorp Sint-Lievens-Houtem, ligt de site van het vroegere **pachthof van de Aalmoezenij van Sint-Baafs**. De oudste vermeldingen van de Aalmoezenij als eigenaar van gronden hier dateren van het einde van de 15de eeuw.

Langs de weg tussen Oombergen en Sint-Lievens-Houtem, ten zuiden van Cotthem, ligt de site van het vroegere omwalde **kasteel van Oombergen**. Op deze site zou minstens sinds het eind van de 14de eeuw een slot hebben gestaan (CAI 500090). Volgens sommige interpretaties zou de burcht van

Oombergen al in de 10de eeuw het centrum zijn geweest van het graafschap Biest, gelegen tussen Schelde en Dender. Het kasteel werd verwoest tijdens de godsdiensttroebelen in 1583, waarna in het eerste kwart van de 17de eeuw een nieuw omweld kasteel of grote herenhoeve werd aangelegd met uitgestrekt park en lusttuinen, in eigendom van de familie Damman. Delen van het kasteel werden gesloopt in de 17de en 18de eeuw. In 1834 werd het kasteel verkocht aan Jacobus Piens. Vanaf dan wordt het ook wel “Piens’ hof” genoemd. In de 19de eeuw werd een deel van de vijvers gedempt en ca. 1900 ook de slotgracht. Tegenwoordig staat er op de site van het kasteel een dubbele hoeve (ID9793), waarin nog restanten van het 17de-eeuwse kasteel (o.a. slotkapel en keuken) bewaard zouden zijn.

Atlas maior (1665)

Het neerhof van het kasteel, het **Hof te Melkenbeek** (CAI 500091), lag ten zuidwesten van het opperhof. In 1985 bracht een archeologische opgraving op de aangrenzende percelen van het kasteel verschillende sporen van bebouwing aan het licht. Funderingsresten en muursporen suggereren een vermoedelijk middeleeuwse bewoning, die mogelijk overeenstemt met het Hof te Melkenbeek of een voorloper hiervan. Het tracé van de twee oude kasteeldreven naar de kerk van Oombergen en naar Cotthem bleef bewaard. Vlak voor de hoeve is er op dit tracé nog een stukje oude kasseiweg zichtbaar. Vanaf de 19de eeuw werd er een derde dreef aangelegd naar het zuiden langs de bronzone, naar de Gangmolen en Hillegem.

2° Open-field landschap (foto 1, 4, 6, 12, 13)

De ontginningen op de droge leemgronden op het plateau in de gemeente Sint-Lievens-Houtem en rond Cotthem dateren vanuit de middeleeuwen. Het toenmalige collectief gereguleerde landbouwregime bepaalde het open karakter van deze ontginningen. De erfdienstbaarheden, zoals het verbod tot omheinen van de percelen, hielden verband met de toepassing van het drieslagstelsel en de collectieve weidegang van het vee over alle akkers van het dorp na de oogst. De enige uitzondering in dit open-field landschap is de zone ten noordoosten van Espenhoek, waar op de kabinetskaart de Ferraris een netwerk van houtkanten afgebeeld wordt. Op alle latere kaarten zijn op deze plek geen houtkanten meer afgebeeld.

In Hillegem worden in 1364 drie kouters ten noorden van het dorp onder drieslagstelsel beschreven. Aansluitend bij deze Hillegemse kouters ligt, vlakbij de dorpskern van Oombergen, de Hofkouter, waar vermoedelijk al in 1408 een windmolen stond. In 1450 wordt er in Oombergen een “Molencouterke” vermeld. Hoewel niet precies gelokaliseerd, gaat het waarschijnlijk om dezelfde plaats. Deze vroege kouterbenamingen in Hillegem en Oombergen kunnen erop wijzen dat er in het zuiden van de ankerplaats wel echte kouters waren.

Omdat het huidige open landbouwareaal in de ankerplaats overal het aspect van een kouterlandschap heeft, ongeacht de oorsprong, wordt deze term in de verdere beschrijvingen gebruikt voor het grootschalige, aaneengesloten ‘open-field landschap’.

De gesloten hoeve **Hof de Meierij te Hillegem** (ID8975, beschermd monument) was één van de drie pachtgoederen die de Sint-Pietersabdij van Gent bezat in Hillegem. De oudste vermelding dateert uit

1364. Het akkerland van het pachtgoed bestond uit **drie kouters** die onderworpen waren aan het drieslagstelsel. Ze lagen op de beste leemgronden ten noorden van Hillegem, in het zuiden van de ankerplaats. De eerste kouter was “de coudre ter Tychelrien Toemberghe” of “Tichel(de)rije”, gelegen tussen Hillegem en de molen van Oombergen, ten zuiden van de heerbaan en de Diepestraat. Mogelijk verwijst het toponiem Tichelrije naar een plaats waar klei of kleiige leem verwerkt werd tot tegels. De tweede kouter, “de coudre te Cothem”, later Hoogkouter of Kraaienkouter genoemd, lag tussen het Hof de Meierij en Cotthem. De derde kouter was “de coudre neffens de kercke van Hillighem” of Nederkouter (tussen de kerk van Hillegem en de Hoogkouter).

De houten windmolen van Hillegem (molen der Meyerye, CAI 500094, gesloopt) op de Molenkouter werd in 1734 door de Gentse Sint-Pietersabdij overgebracht van Gent naar het Hof de Meierij te Hillegem, waar hij geplaatst werd op de Hoogkouter langs het pad van Hillegem naar Cotthem. De weg die op de kabinetskaart de Ferraris zichtbaar is tussen de hoeve en de molen, en die het tracé volgt van de haag die de Hoogkouter en de Nederkouter tot in 1706 scheidde, bestaat nog steeds als landweg. De molen werd in 1944 volledig afgebroken; de site is nu een tuin.

Romp van voormalige korenwindmolen (Gangmolen, Nieuwpoortmolen, Puttekesmolen; ID83589) op de Hofkouter in Oombergen wordt al in 1408 vermeld als staakmolen. Volgens sommige bronnen werd de molen begin 20^e eeuw na een blikseminslag vervangen door een stenen windmolen. De bakstenen windmolen tot ca. 1949. De resterende molenromp werd in 1983 verbouwd tot woning, maar heeft nog een getuigeniswaarde.

Op de kouters bevinden zich verschillende **onverharde wegen** en een goed bewaarde **kasseiweg**. **Holle wegen** zijn te vinden op de kouters en aan de topvand van de vallei. Ze konden ontstaan door het langdurig gebruik als onverharde weg (met karrenspoorbreedte) over de kouters en worden vaak gekenmerkt door een typische begroeiing. Ze hebben naast landschappelijke en cultuurhistorische waarde ook een hoge ecologische waarde.

De kasseiweg in het noorden van de ankerplaats getuigt van een bepaalde fase in de evolutie van infrastructuurwerken in casu de wegenbouw. Deze wegen zijn zeldzaam geworden in de streek, en hebben een hoge landschappelijke, cultuurhistorische en beleevingswaarde. Vele van de onverharde wegen liggen op het tracé van historische landwegen.

Eén van deze onverharde wegen, over het hoogste punt van de kouterrug ten zuiden van de Cotthembeek, is de **heerweg** die vermoedelijk van Oudenaarde naar Aalst richting Tongeren liep, aangelegd onder Augustus (1ste eeuw voor Chr.). Net ten oosten van de ankerplaats werd deze weg archeologisch onderzocht, waarbij een eenvoudige wegfundering (niet gedateerd) aan het licht kwam bestaande uit een dikke kleilaag afgedekt door een gelijkmatig pakket wit zand. Op de route van deze heerweg werd een concentratie Romeins aardewerk en bouwpuin aangetroffen, wat wijst op bewoning. De nabijheid van een belangrijke verkeersas vormde een bijkomend argument voor de inplanting van nederzettingen en boerderijen op de vruchtbare plateaus.

Aan de kruising van de heerweg met de oude voetweg van Cotthem naar Hillegem bevindt zich een houten **veldkruis**. Op de eerste topografische kaart (1870) werd dit aangeduid als “Calvaire” (kruisbeeld). Volgens andere bronnen zou dit een grenskruis zijn dat rond 1880 werd opgericht om Gods zegen af te smeken voor een goede oogst, of is het een richtkruis voor mensen op weg naar Cotthem. Het is een veldkruis met traditionele opstelling aan een driesprong van oude veldwegen. Een ander veldkruis ten zuidoosten van de ankerplaats, is van het type herinneringskruis, opgesteld langs een veldweg (in het verlengde van de Merehoekstraat).

Ten slotte is er nog een **boomkapelletje** aan de hoek Diepestraat met Nieuwpoortmolenstraat. Het is een houten Mariakapelletje opgehangen aan een boom bij een kruispunt van veldwegen naast twee zitbanken met uitzicht op akkergrond.

3° Waardevolle bebouwing

- Het gehucht Cotthem (foto 10)

Het gehucht Cotthem ligt op een helling in het midden van de vallei tussen twee bronzones. In 1364 wordt er al naar dit gehucht en de naastliggende kouter verwezen. Cotthem behoorde tot in de Franse periode bij de heerlijkheid Burst-Bambrugge-Zonnegem-Cotthem. Tot het einde van de 16de eeuw stond het onder het rechtstreekse gezag van de graaf van Vlaanderen. Later werd de heerlijkheid met alle rechten verschillende keren verkocht. Cotthem werd door Napoleon in 1806 bij Oombergen

gevoegd, en bij de gemeentefusie in de jaren '70 van de 20ste eeuw bij Sint-Lievens-Houtem ondergebracht.

Het stratenpatroon van de kabinetskaart de Ferraris is in het huidige landschap nog perfect terug te vinden. Het gehucht Cotthem is vroeger mogelijk groter geweest dan nu: op de kabinetskaart de Ferraris zijn er meer huizen zichtbaar dan op alle latere kaarten. Opmerkelijk is dat volgens deze kaart de noordelijke helft behoorde tot de parochie Oombergen, en de zuidelijke helft tot Hillegem.

Sinds de 19de eeuw veranderde er slechts heel weinig aan de structuur van het gehucht. Er zijn nog verschillende **oude hoeves en boerenhuizen van het dubbelhuistype** bewaard: drie ervan dateren uit de periode 1775-1825 (ID9555, ID9556 en ID9557). Een vierde boerenhuis (molenhuis) in Cotthem dateert uit de 19de eeuw (ID9558). De twee zandstenen gevelstenen, respectievelijk met wapenschild Damman en jaartal 1626 en met jaartal 1716, zijn naar verluidt afkomstig van het kasteel van Oombergen.

Voorts wordt er nog een bakhuisje aangetroffen staand op een verhoogde berm naast een oprit en geflankeerd door een boom. Er tegenover werd de Lourdesgrot gebouwd. Deze beeldbepalende **Mariagrot** is ingeplant in een straatbocht aan een driesprong tegen een verhoogde berm. De kunstgrot zou opgericht zijn in 1954 onder leiding van rotsbouwmeester Aloïs van Wijnendaele van Hillegem. Ten zuiden van deze Mariagrot werd een halfvrijstaande achterin gelegen burgerwoning uit het interbellum (jaren 1920-1930) gebouwd, café-restaurant "Pikardijn". De voorgevel in opvallend bakstenen metselwerk is verlevendigd door onregelmatig geplaatste muuropeningen met verschillende boogvormen. Het oorspronkelijk eigentijdse houtwerk draagt sterk bij tot het originele karakter van het huis.

Ten westen van de Mariagrot bevindt zich een pittoresk landelijk gebouwenensemble dat goed herkenbaar gebleven is in het open omringend landschap als voormalige hoeve met losse bestanddelen in verankerde baksteenbouw onder pannen zadeldaken volgens bouwkenmerken uit eind 19de- begin 20ste eeuw. Deels gerenoveerd en geaccentueerd door zijn roodgekleurde gevels. Aan de overzijde van de straat bevindt zich een veldschuur met traditioneel groen gekleurd houtwerk van staldeuren, schuurpoort en lateien.

- Het dorp Oombergen (foto 3)

In het zuiden van de ankerplaats ligt het dorp Oombergen. Het is een oude valleisite (eerste vermelding dateert uit 1119) bestaande uit verschillende kernen met associatie tussen de Nieuwpoortmolen en de kasteelsite (kasteel van Oombergen) in de vallei. De landschappelijke relatie tussen de historische dorpskern en het landbouwgebied is nog erg gaaf, wat zeldzaam is in deze streek. De landwegen lopen vlak langs de achterkant van deze dorpskern. De dorpskern omvat vier gebouwen met erfgoedwaarde: de parochiekerk Sint-Martinus, de oude kasteelhoeve Molenhof, de pastorie en het gemeentehuis.

De **parochiekerk Sint-Martinus** (ID9797) heeft een gotische toren in Balegemse zandsteen uit ca. 1400. Andere delen van de kerk dateren uit de 17de en 18de eeuw, waarvan sommige betaald werden door de familie Damman (kasteel van Oombergen). De kasteelheren werden vroeger begraven in het koor van de kerk; er staan nog grafzerken van de Dammans tegen de gevel. Rondom de kerk is er nog een ommuurd kerkhof aanwezig.

Het **Molenhof** (ID9800) is een voormalige kasteelhoeve en ligt net ten oosten van de kerk. Het is een semi-gesloten hoeve met losstaande gebouwen gegroepeerd rondom een binnenplaats met tuin. Het noordelijk deel van de hoeve heeft een kern opklimmend tot de tweede helft van de 17de eeuw en aangepast in de 19de eeuw. Het oostelijk deel bevat een overgenomen zandstenen gevelsteen met jaartal 1759 in de gevel. In het westen is er door een muur met een voetgangersdeurtje verbinding met het kerkhof.

De **pastorie van Oombergen** (ID9798) werd opgericht in 1731, uitgebreid in 1734 en verhoogd met één bouwlaag in de 19de eeuw. Het is één van de zeldzame pastorieën daterend van voor de wetgeving van 1769, die de lokale tiendenheffers verplichtte om in te staan voor huisvesting en onderhoud van de woning van de dorpspastoor, en dus de bouw van veel pastorieën in het laatste kwart van de 18de eeuw tot gevolg had. Deze pastorie is het tweede en meest recente 'pastoreel huis' te Oombergen dat sinds het begin van de 18de eeuw werd gebouwd. Vermoedelijk is het bijgebouw

een overblijfsel van de eerste pastorie. Het is een typisch voorbeeld van een evoluerend gebouwtype van de 18de tot de 19de eeuw. Het gebouw is naar vorm, constructie en indeling van de gelijkvloerse verdieping, representatief voor de pastorie in de 18de eeuw. De pastorietaanleg herbergt nog een looverprieel en een oud bomenbestand als getuigen van de 18de en 19de-eeuwse tuinaanleg.

Het **gemeentehuis van Oombergen** (ID9799) ligt net ten noorden van de pastorie.

4° Minder waardevolle bebouwing

- Het gehucht Espenhoek

Het gehucht Espenhoek, gelegen langs de weg van Oombergen naar Sint-Lievens-Houtem, bestond op het einde van de 18de eeuw voornamelijk uit twee grote boerderijen en wat kleinere gebouwen, alle afhankelijk van de parochie van Oombergen. De weg werd in het midden van de 19de eeuw rechtgetrokken. Hierna werden er enkele huizen bijgebouwd, o.a. een gesloten hoeve (ID9559) en een Onze-Lieve-Vrouwekapel (ID9560). Er verdween echter ook bebouwing, zoals de twee grote hoeven. In de 19de en 20ste eeuw breidde de lintbebouwing verder uit waardoor Espenhoek tegenwoordig bijna de verbinding vormt tussen Oombergen en Sint-Lievens-Houtem. De veranderingen in het gehucht zelf zijn na de rechtekking van de weg echter relatief beperkt gebleven. Er zijn nog zichten tussen de huizen door naar het achterliggende landschap.

6. De landschapskenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats, met inbegrip van de ruimtelijke kenmerken die eigen zijn aan de waarden

1° Valleigebieden

- a) fragmentarisch voorkomen van bossen en graslanden;
- b) historische bosrelicten;
- c) bossen met een waardevolle biodiversiteit;
 - i. historisch beboste gronden met belangrijke ecologische waarden;
 - ii. bossen met houtig erfgoed (Fladderiep);
- d) bossen met een ruimtelijk structurerende waarde;
- e) nagenoeg onbebouwd karakter;
- f) doorsneden door paden (half- of onverhard);
- g) locaties van oude ontginningen;
- a) cultuurlandschap met een netwerk van perceelsrandbegroeiingen;
- b) steilranden aan de toprand van de vallei (vnl. ten Z van Cotthem);
- c) plaatselijk vrij steile hellingen;
- d) bronniveaus gelegen op een bronnenlijn (ca. 58m TAW);
- e) bouwkundig erfgoed:
 - *opgenomen in de inventaris van bouwkundig erfgoed*:
 - i. ID9801: Zottegem, Oombergen, Astridstraat 11: Gesloten hoeve;
 - ii. ID9803: Zottegem, Oombergen, Astridstraat 54: Gesloten hoeve;
 - *niet opgenomen in de inventaris van bouwkundig erfgoed*:
 - iii. Herzele, Hillegem, hoek Diepestraat met Nieuwpoortmolenstraat: Boomkapelletje;
- f) archeologische sites:
 - i. CAI 500088: Sint-Lievens-Houtem, Almoezenie: laatmiddeleeuwse of postmiddeleeuwse site met walgracht, kartering via toevalsvondst;
 - ii. CAI 500089: Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem: laatmiddeleeuwse of postmiddeleeuwse (molen)site met afdamming van vijver;
 - iii. CAI 500090: Zottegem, Oombergen: laatmiddeleeuwse site, oude, omwalde kasteelsite (ook wel "kasteel van Oombergen" genoemd) met park en vijvercomplexen, heropgebouwd als grote herenhoeve in de 17de eeuw.

2° Open-field landschap

- a) van oudsher onbebouwd akkergebied m.u.v. de windmolen (windvang);
- b) zeer open landschap met panoramische zichten;
- c) grootschalige akkercomplexen, grote percelen;
- d) boom- en struikloos m.u.v. een bosje in het NW (waarvan delen al voorkomen op de kabinetskaart de Ferraris) en begroeiing op de taluds van de holle wegen;
- e) nagenoeg onbebouwd karakter;
- f) voorkomen van holle wegen;

- g) beeldbepalende kasseiweg in het noorden;
- h) paden (half- of onverhard);
- i) bouwkundig erfgoed:
 - *opgenomen in de inventaris van bouwkundig erfgoed*:
 - i. ID83589: Zottegem, Oombergen, Nieuwpoortmolen 1: Nieuwpoortmolen;
 - *niet opgenomen in de inventaris van bouwkundig erfgoed*:
 - ii. Herzele, Hillegem, kruising Nieuwpoortmolenstraat en Cotthem: Veldkruis;
 - iii. Herzele, Hillegem, langsheen veldweg aan de Merehoek Herzele: Veldkruis;
- j) archeologische sites:
 - i. CAI500161: Herzele, Hillegem, Doerensveld, Romeinse site, vondstenconcentratie, vermoedelijk Romeinse villa, kartering via veldprospectie;
 - ii. CAI500162: Zottegem, Oombergen, Uilenhoek: Romeinse site, vondstenconcentratie, vermoedelijk Romeinse villa, kartering via veldprospectie;
 - iii. CAI500163: Zottegem, Oombergen, de Bergen: Romeinse site, vondstenconcentratie, vermoedelijk Romeinse villa, kartering via veldprospectie;
 - iv. CAI 500092: Zottegem, Oombergen, Nieuwpoortmolen: laatmiddeleeuwse site, voorloper van huidig molen, kartering via veldprospectie.
 - v. CAI 500094: Herzele, Hillegem, Molenkouter: laatmiddeleeuwse of postmiddeleeuwse site, verdwenen molen, kartering via toevalsvondst;

3° Waardevolle bebouwing

- a) dorpskern Oombergen: oude valleisite met associatie tussen molen en kasteel, concentratie van waardevolle bebouwing, sluit direct aan op de open ruimte:
 - *opgenomen in de inventaris van bouwkundig erfgoed*:
 - i. ID9797: Zottegem, Oombergen, Oombergenstraat z.n.: Parochiekerk St.-Martinus;
 - ii. ID9798: Zottegem, Oombergen, Oombergenstraat 37: Pastorie met tuin;
 - iii. ID9799: Zottegem, Oombergen, Oombergenstraat 39: Gemeentehuis;
 - iv. ID9800: Zottegem, Oombergen, Oombergenstraat 23: Molenhof;
- b) gehucht Cotthem: concentratie van waardevolle bebouwing, gelegen tussen twee bronzones in bebost deel van het valleigebied:
 - *opgenomen in de inventaris van bouwkundig erfgoed*:
 - i. ID 9555: Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem 5: Hoeve;
 - ii. ID 9556: Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem 25: Boerenhuisje;
 - iii. ID 9557: Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem 1: Boerenhuisje;
 - iv. ID 9558: Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem 2: Boerenhuisje;
 - *niet opgenomen in de inventaris van bouwkundig erfgoed*:
 - v. Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem 6: Horeca "Pikardijn";
 - vi. Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem z.n.: Bakhuisje;
 - vii. Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem z.n.: Grot van Lourdes;
 - viii. Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem 16: Voormalige hoeve;

5° Minder waardevolle bebouwing

- a) gehucht Espenhoek: lintbebouwing met enkele waardevolle objecten:
 - i. ID 9559: Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Espenhoek 7: Gesloten hoeve;
 - ii. ID 9560: Sint-Lievens-Houtem, Sint-Lievens-Houtem, Cotthem z.n.: O.-L.-V.-kapel;

7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben

Natuurwetenschappelijke waarde

- De vallei van de bovenloop van de Cotthembeek is asymmetrisch; op de zuidelijke oever komen er plaatselijk verschillende bronzones en stuwwatertafels voor met daarbij horende bronbossen met oudbosflora.
- De natuurwetenschappelijke waarde van de ankerplaats wordt mede bepaald door het voorkomen van autochtone bomen die kunnen dienen als genenreservoir voor de regio. Voorkomen van zeldzame soorten zoals de Fladderiep (*Ulmus laevis*). Inheemse iepensoorten behoren tot het natuurerfgoed en zijn bedreigd genetisch erfgoed.

- De holle wegen in de ankerplaats hebben een hoge natuurwetenschappelijke waarde. Als gevolg van de grote verschillen tussen de zon- en schaduwzijde van de holle weg wordt er een specifiek microklimaat gecreëerd waarbij diverse planten- en diersoorten zich handhaven.
- In de vallei werd zandsteen (Ledesteen) gewonnen, wat de vroegere aanwezigheid van kleine ontginningslocaties verklaart. Deze zijn nog op verschillende plaatsen als (micro)reliëf te herkennen.
- De soortenrijke graslanden, KLE en bronnen zijn belangrijk als foerageergebied en rustgebied voor diverse diersoorten.

Historische waarde

- Steentijdconcentraties op de hellingen van de beekvalleien bewijzen dat deze streek reeds vroeg een sterke aantrekkingskracht uitoefende op de mens. De vruchtbare leemgronden worden gekenmerkt door een zeer lange ontginningsgeschiedenis die al sinds de Romeinse periode sterk tot bloei komt o.a. door de inrichting van een wegennetwerk en de inplanting van boerderijen en villa's op de heuvelkammen.
- Een tweede ontginningsperiode vindt plaats tijdens de middeleeuwen, met de ontwikkeling van kouters op de heuvelruggen. Het open-field landschap is hier heel goed bewaard in vergelijking met andere kouters in de regio.
- Ook het bos en de graslanden in de vallei kennen sinds de 18de eeuw relatief weinig veranderingen.
- Het gehucht Cotthem, de oude dorpskern van Oombergen, enkele historische hoeves en hoevesites, de molensites van Oombergen en Hillegem, de kasteelsite van Oombergen en een vermoedelijke heerweg dragen bij tot de historische waarde van de ankerplaats.

Esthetische waarde

- De vallei van de Cotthembeek is een zeer gaaf bewaarde beekvallei met een hoge ensemblewaarde tussen het gehucht Cotthem, de bosjes en perceelsrandbegroeiing in de vallei en op de hellingen. Ook de kouters ten noorden en zuiden van de vallei zijn nog erg gaaf; het open karakter hiervan is bewaard gebleven. De kerktoeren van Hillegem en de trage wegen naar de veldkruisen en kapelletjes op en langs de kouters hebben een duidelijke ensemblewaarde.
- Er is een duidelijk contrast tussen het kleinschalige landschap in de vallei en het grootschalige kouterlandschap ten noorden en zuiden ervan, wat een grote visuele herkenbaarheid meebrengt.
- In Oombergen sluit de historische dorpskern (kerk, pastorie, gemeentehuis en kasteelhoeve Molenhof) direct aan op de open ruimte (open-field landschap en vallei), wat zeldzaam is in de streek.
- Vanaf de beide heuvelruggen zijn er verschillende zichten naar blikvangers in de omgeving, zoals de kerktoeren van Oombergen, Hillegem en de Nieuwpoortmolen.
- De variatie aan landschapstypes en de identiteit van het gehucht Cotthem met de Mariagrot hebben een hoge belevingswaarde.
- Het verspreid voorkomend bouwkundig erfgoed draagt bij tot de belevingswaarde van het gebied.

Ruimtelijk-structurende waarde

- De landschappelijke structuur is zeer gaaf bewaard gebleven en weerspiegelt nog in grote mate het landschapsbeeld voor de industriële revolutie waarin de verticale relaties tussen fysieke gesteldheid en landgebruik duidelijk naar voren komen en waarbij het reliëf sterk ruimtelijk structurerend is. De beboste kleinschalige vallei vormt een belangrijke structuur in het verder zeer open kouterlandschap dat de vallei omringt. De bebouwing concentreert zich voornamelijk in de dorpskernen en (straat)gehuchten op de overgang tussen kouters en vallei.
- De kerktoeren en de molen als blikvangers verhogen de leesbaarheid van het landschap en structureren mee de open ruimte.
- De markante terreinovergang tussen het bos ten NO van Cotthem en de kouters en de gradiënten tussen vallei en de kouters ten NW en ten Z in de Cotthembeekvallei bepalen het karakter van de overgangszones tussen de landschappelijke hoofdstructuren.

8. Aanpassingen t.o.v. de oorspronkelijke fiche van de ankerplaats omwille van nieuwe inzichten

Deze ankerplaats is een nieuw initiatief. Hierbij de motivatie van het vml. VIOE (Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed) om deze zone op te nemen als ankerplaats in de Landschapsatlas.

Motivatie opname nieuwe ankerplaats

Criteria

- *Gaafheid en herkenbaarheid:* De landschappelijke structuur is zeer gaaf bewaard gebleven en weerspiegelt nog in grote mate het landschapsbeeld ten tijde van de kabinetskaart de Ferraris (1771-1778) waarin de verticale relaties tussen fysische gesteldheid en landgebruik duidelijk naar voren komen; bos en graslanden in de beekvallei en rond de bronzones, akkers op de hogere gronden. De bebouwing concentreert zich voornamelijk in de dorpskernen en (straat)gehuchten.
- *Samenhang:* Er zijn sterke verticale relaties aanwezig tussen fysische gesteldheid (hoogteligging, reliëf, bodem) en het landgebruik, met een uitgesproken contrast tussen de kleinschalige gesloten vallei en het grootschalig open kouterlandschap. Er is een horizontale samenhang tussen de dorpskernen en de kouters (vroeg ontginningen vanuit de dorpen): vooral in Oombergen bestaat er een erg gave landschappelijke samenhang tussen oude kern en kouter. De historische landwegen die de dorpen verbinden, lopen over de kouterruggen.

Hoofdkenmerken

- Bovenloop van Cotthembeekvallei met graslanden en bosjes;
- Oud bos op de hellingen van de vallei en rond de bronzones;
- Open kouters op droge leemgronden op het plateau, met onverharde wegen, kasseiwegen en holle wegen;
- Visueel contrast tussen de kleinschalige vallei en het grootschalige kouterlandschap.

Begrenzing

Aan de westzijde wordt de ankerplaats begrensd door de rechtgetrokken Geraardsbergse Steenweg (N42) die een duidelijke landschappelijke grens vormt. Aan de noordzijde van deze weg ligt bebouwing zonder erfgoedwaarde langs de Oude Geraardsbergse Steenweg (N465B): deze weg wordt hier als grens genomen zodat de bebouwing uit de ankerplaats gelaten wordt.

Aan de noordrand loopt de grens van de ankerplaats langs landwegen of de achterkant van bebouwing (Leeg Bracht, Bokstale, Houwerzele en Hoekske). De Kousmakerbeek en zijn vallei ten noordoosten van de weg Hauwerzele wordt niet opgenomen, omdat deze vallei fysisch niet aansluit bij de Cotthembeekvallei en minder aansluit bij Cotthembos of de omliggende kouters. Door de recente bebouwing zal deze zone in de toekomst nog minder visueel aansluiten bij de kouters. De noordgrens van de ankerplaats loopt verder langs de straten rondom Sint-Lievens-Houtem (Hoeksken, Bovenstraat en Polbroek) waarbij de woningen en tuinen langs deze straten uit de ankerplaats gelaten worden.

Het straatgehucht Espenhoek wordt opgenomen in de ankerplaats: het ligt weliswaar middenin de ankerplaats en er is recente bebouwing, maar er zijn nog zichten mogelijk doorheen de lintbebouwing, zodat er geen volledig visueel scherm gevormd wordt. Langs deze weg was al bebouwing aanwezig op de kabinetskaart de Ferraris. Er zijn een hoeve en een kapel met erfgoedwaarde. Het gewestplan voorziet geen verdere uitbreiding van deze bebouwing.

De noordoostelijke grens van de ankerplaats wordt gevormd door de achterkant van de bebouwing langs Polbroek, de verkaveling ten oosten ervan en het domein van rusthuis Ter Kimme.

Het valleitje ten zuidoosten van de ankerplaats wordt niet opgenomen, omdat deze vallei fysisch niet aansluit bij de Cotthembeekvallei en omliggende kouters. Het behoort tevens tot het stroomgebied van een andere beek. Als grens wordt de rand van de vochtige valleibodems genomen, zoals zichtbaar op het terrein door het voorkomen van populierenaanplantingen en grasland op deze lageregelegen bodems.

De zuidoostrand van de ankerplaats wordt verder grotendeels gevormd door de noordrand van de bebouwing van Mere en Hillegem. Het beschermde stads- en dorpsgezicht van Hillegem wordt niet opgenomen aangezien het deel langs de Diepestraat weinig erfgoedwaarde bezit en er bovendien uitbreiding is van recente bebouwing. Het Hof de Meierij werd uit de ankerplaats geweerd omdat de overzijde van de straat aansluitend op de ankerplaats recent bebouwd is.

De achterkant van de bebouwing, tuinen en begraafplaats langs de Provincieweg tussen Hillegem en Oombergen vormt de zuidrand van de ankerplaats.

De historische dorpskern van Oombergen, bestaande uit hoeve Molenhof, kerk, kerkhof, pastorie en gemeentehuis, wordt integraal opgenomen in de ankerplaats vanwege zijn erfgoedwaarde en de nog gave landschappelijke verbinding tussen dorpskern en landbouwgebied (op andere plekken werd deze open relatie vaak verstoord door recente woonwijken).

De meer noordelijk gelegen bebouwing in Oombergen/Uilenhoek, langs de Oombergenstraat en Astridstraat, wordt niet opgenomen gezien de bebouwing weinig erfgoedwaarde bezit. Tussen Oombergen en Uilenhoek bevindt zich één van de bronzones van de Cotthembeek. Een deel van deze zone wordt niet opgenomen in de ankerplaats, vermits ze door de dichte bebouwing langs de Oombergenstraat en Astridstraat er visueel van afgesneden is.

9. Toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats

0° Algemeen

Het geheel van bodemeigenschappen, reliëf en watersysteem is structuurbepalend voor de landschappelijke identiteit. Deze identiteit dient behouden en herkenbaar te blijven.

De algemene doelstelling ***behoud, herstel en versterken van de fysische gesteldheid kan als volgt worden geëxpliciteerd:***

- Optimalisering van de natuurlijke structuurkenmerken van de waterlopen; natuurlijke meanderende hydrografische elementen dienen hun patroon te behouden;
- Behoud van de bronnen en de Cotthembeek/Molenbeek;
- De reliëfstructuur bepaalt in sterke mate de landschappelijke structuur en dient behouden te worden (*foto 11*);
- Relicten van oude ontginningslocaties op de hellingen bewaren;
- De typische landbouwwegen, holle wegen en andere trage wegen, en taluds moeten behouden blijven. Ook trage wegen dienen behouden te blijven en terug onderhouden te worden in het kader van een functioneel of recreatief gebruik. (*foto 1, 4, 5, 6, 9, 12*)
- Optimaal behoud, beheer en ontwikkeling van de landschappelijke en natuurkwaliteiten. Dit houdt in dat de eigenheid en de herkenbaarheid van het huidige landschap behouden en versterkt moet worden. Ook de KLE zijn vanuit landschappelijk oogpunt typerend en dienen behouden, hersteld en ontwikkeld te worden. KLE zijn bijkomend van belang voor erosiebestrijding.
- Vrijwaren van de kwaliteit van de open ruimte. Hoogte- en reliëfverschillen moeten zichtbaar blijven en waar mogelijk niet gecamoufleerd worden.

1° Valleigebieden

- Behoud en/of de ontwikkeling van een aaneengesloten boscomplex. De potentie is aanwezig tot uitbreiding van de bestaande bosstructuur en de kwaliteitsverhoging van het bosareaal. Bebossing gebeurt bij voorkeur niet waar KLE voorkomen. Indien er beplant wordt, wordt gebruik gemaakt van inheemse soorten en indien beschikbaar van autochtoon plantmateriaal;
- Bescherming van het houtig erfgoed. In het bos komt een zone met houtig erfgoed voor (Fladderiep).
- Het moet echter mogelijk zijn bomen te verwijderen op de percelen waar de plantengroei wijst op waardevol natuurlijk grasland.
- Behoud van de waardevolle graslanden op basis van de natuurkwaliteit. Akkers binnen deze zone kunnen omgezet worden naar structuurrijke graslanden indien de hellingen erosiegevoelig zijn.

2° Open-field landschap

- Vrijwaren van de kwaliteit van de open ruimtes t.o.v. massa's. Dit houdt in dat de grote open akkercomplexen behouden blijven als open agrarisch landschap. Bebossing als verbinding tussen twee bosgebieden is uitgesloten op de historische open akkercomplexen. Vertuining en aanplanting van nieuwe KLE wordt tegengegaan. Het is een zone die typisch is voor traditionele akkerbouwteelten;
- Tegengaan van bodemerosie. Bodemerosie vormt een probleem in de akkergebieden.
- Veldkruisen (*foto 12*) dragen bij tot de belevingswaarde van het landschap. Ze dienen bewaard te blijven in hun huidige context.

3° Waardevolle bebouwing

- Specifieke aandacht moet gaan naar het behoud en verhogen van de cultuurhistorische kwaliteit van de dorpskern van Oombergen en het gehucht Cotthem.
- Behoud van kleinschaligheid en de kenmerken van het bouwkundig erfgoed.
- Typisch voor deze ankerplaats is de ligging van het gehucht Cotthem tussen twee bronzones.

- Opmerkelijk is de ligging van de historische dorpskern van Oombergen onmiddellijk aansluitend op de open ruimte.

4° Minder waardevolle bebouwing

- De lintbebouwing aan de Espenhoek is gelegen binnen landschappelijk waardevol agrarisch gebied. Verdere uitbreiding van de lintbebouwing is niet gewenst gelet op de visuele en landschappelijke verbindingen van de vallei van de Cotthembeek en de kouters rondom.

10. Kansen, knelpunten en aandachtspunten

Kansen

De talrijke bronnen, kwelzones en bronbeken brengen een specifieke vegetatie met zich mee die vaak een hoge floristische waarde heeft, zo bijvoorbeeld de nitrofiële elzenbossen. (foto 15)

Binnen de ankerplaats komen er verschillende autochtone beplanting voor (vb. Fladderiep) die zeldzaam zijn in Vlaanderen en een bron kunnen vormen voor autochtoon genetisch materiaal.

Het trage wegnennetwerk van Hillegem is heel fijnmazig en het best bewaarde van Herzele. Dit biedt potentie naar de ontsluiting van het gebied naar zwakke weggebruikers toe. (foto 1)

Binnen de valleizone kan gezocht worden naar bosuitbreiding. Binnen de te bebossen zone dient rekening gehouden te worden met zichten, waardevolle graslanden en KLE. Doorgaans wordt 15% open ruimte voorzien binnen het bos. Preferentieel zou deze open ruimte worden voorzien waar KLE voorkomen of waar zichten primeren. (foto 9 en 10)

Het oppervlaktewater van de Cotthembeek was verontreinigd door de riolering van de nieuwe woonwijk ten noorden van Cotthembos. komt t.h.v. van Cotthembos, ongezuiverd in de Cotthembeek. (foto 8). In april 2012 werd het knelpunt lozing van gemengd afvalwater in de Cotthembeek, afkomstig van fase 1 van de verkaveling Langeveld, opgeheven doordat de rioolstreng aangesloten werd op de Aquafincollector E. Tineistraat- centrumstraten Sint-Lievens-Houtem.

Knelpunten

Doorheen het gebied (en vnl. in het Cotthembos en in de kleinere bosfragmenten in de omgeving) is het eenvoudig om ook met gemotoriseerde voertuigen het gebied te betreden. Quads en zelfs jeeps worden regelmatig vastgesteld in het gebied en vormen echt een bedreiging voor de begaanbaarheid van de onverharde wegen (foto 5) . Ook het (deels) omploegen van de trage wegen langs of over akkergronden, en het gebrekkig onderhoud van trage wegen langs of over akkergronden belemmert de toegankelijkheid voor voetgangers. (foto 13)

De lintbebouwing langs Espenhoek-Polbroek loopt dwars door de ankerplaats en snijdt de noordwestelijke tak van de Cotthembeek af van de rest van de vallei.

Vanuit de verschillende dorpen en wegen aan de rand van de ankerplaats breidt de bebouwing zich langzaam uit in het open kouterlandschap.

Boomkwekerijen op de open akkercomplexen beperken de openheid van het landschap. Het zijn zones voor typische traditionele akkerbouw. (foto 16)

In de zones die grenzen aan bewoning worden storten van tuinafval aangetroffen.

In Cotthembos wordt een hoger gelegen, droog bestand van Tamme kastanje met weinig ondergroei gebruikt als speelzone. (foto 7)

Grote delen van het bos in het ankergebied bestaan uit privé-bossen. Het bestand is niet altijd inheems en de bossen zelf zijn niet openbaar toegankelijk.

Het oppervlaktewater van de Cotthembeek is verontreinigd. De riolering van de nieuwe woonwijk ten noorden van Cotthembos komt t.h.v. van Cotthembos, ongezuiverd in de Cotthembeek. (foto 8)

Bij hevige neerslag treedt er op de akkergronden gelegen op hellingen erosie op (bvb. kouter ten noorden van Hillegem) met als gevolg verlies van vruchtbare bodem en overstromingen in de lager gelegen gebieden.

Aandachtspunten

De lopende ruilverkaveling in het noordelijk deel van de ankerplaats zal zorgen voor de verharding van enkele landwegen over de kouters; het grote aantal onverharde wegen is net typerend voor de kouters en hieraan zou dus aandacht moeten gegeven worden. Het is van belang dat de ruilverkaveling uitgevoerd wordt met aandacht voor het karakter van de bestaande landwegen (*foto 1 en 5*).

De natte zandleembodems zijn als sterk erosiegevoelig geklasseerd op de 'Potentiële erosiegevoeligheidskaart'. Sterk erosiegevoelige percelen komen voor de ankerplaats voor ten oosten van de Cotthembeek. De vier gemeenten in de ankerplaats hebben een gemeentelijk erosiebestrijdingsplan opgemaakt. Alleen Zottegem heeft een dossier voor erosiebestrijdingswerken opgemaakt met o.a. voorstellen van kleinschalige erosiebestrijdingswerken. Het erosiebestrijdingsplan dient zo veel mogelijk uitgewerkt en uitgevoerd te worden.

Het voortbestaan van het Elzenbronbos is afhankelijk van de continue aanvoer van koud, zuurstofrijk en zuiver water. De belangrijkste bedreiging is de aantasting van de waterkwantiteit en de waterkwaliteit. Elke kleine verstoring van de waterkwaliteit is immers nefast voor de aanwezige vegetatie.

In de ankerplaats staan tal van hoeves met een hoge erfgoedwaarde. Het is belangrijk om bij verbouwingen of renovaties de erfgoedwaarden en -kenmerken te respecteren. Niet alleen het gebouw zelf, maar ook de omgeving en de extrinsieke waarden van het bouwkundig erfgoed zijn belangrijk en verdienen de nodige aandacht. In functie van een duurzaam agrarisch landschap dienen verbouwingen/aanpassingen aan gebouwen het landelijke karakter te respecteren. (*foto 3*)

11. Gewenste planologische afstemming

Binnen de gewenste structuur van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen hoort de ankerplaats binnen de buitengebiedregio 'Vlaamse Ardennen'. Dit buitengebied is aangeduid als een groot aaneengesloten open-ruimte-gebied bestaande uit natuur- en boscomplexen en agrarische gebieden. Deze buitengebiedregio is vervolgens opgedeeld in deelgebieden. Voor het deelgebied 'Land van Zottegem' staat volgende visie voorop: 'In de diverse beekvalleien en in de (beboste) bovenlopen heeft natuur de hoofdfunctie of hebben natuur, bos en/of landbouw nevensgeschikte functies. De aanwezige bossen worden behouden en ecologisch opgewaardeerd. De bronnenzones, die het begin zijn van de zijbeekjes en dalen, zijn waardevol en dienen te worden beschermd tegen negatieve factoren. Langsheen de diverse beekvalleien wordt gewerkt aan een netwerk van functioneel of ruimtelijk verweven complexen van vallei-, hellingbos en waardevolle graslanden. Ondermeer op de valleiflanken worden ruimtelijke randvoorwaarden gemaakt die de negatieve invloeden beperken (bv. erosie). Landbouw speelt een cruciale rol voor het behoud van de open ruimte op de kouters en kan plaatstelijk via verwevingsgebieden aangespoord worden om de waardevolle graslanden in de beekvalleien te behouden. Op deze wijze wordt het gemengd landbouwsysteem dat kenmerkend is voor het gebied ook in de toekomst behouden.'

Als traditioneel landschap worden volgende valorisatieperspectieven voor de regio 'Land van Zottegem' voorop gesteld:

- vrijwaren resterende open ruimten door weren en bufferen van bewoning en infrastructuur;
- accentueren van de landschappelijke structuur door benadrukken van de perceptieve kwaliteiten van het reliëf en de valleien;
- optimaliseren mobiliteit.

De bestaande natuurlijke structuur van de provincie binnen het Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan is verspreid over een tiental fysisch-geografische regio's. De ankerplaats maakt deel uit van de

'Zandleemstreek ten zuiden van Gent'. Deze regio wordt gedomineerd door intensief agrarisch gebruik met open kouters als akkerland op de ruggen en graslanden met houtkanten in de depressies (beekdalen). Er komen hier verschillende helling- en bronbossen voor. Het Cotthembos is een van de structuurbepalende natuur- en boscomplexen in deze regio. De omgeving wordt echter niet aangeduid als prioritair gebied voor bosuitbreiding.

Het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan van Sint-Lievens-Houtem beklemtoont dat de beekvalleien terug moeten fungeren als volwaardige ecologische corridors. In de eerste plaats is het van belang dat de bestaande groenstructuren worden gehandhaafd en waar mogelijk uitgebreid.

Er wordt gestreefd naar versterking van de samenhang van de groenelementen. Dit kan gerealiseerd worden via maatregelen van landinrichting, beheerovereenkomsten en opname in het openbaar domein. In valleien die bestaan uit weilandcomplexen, wordt het versterken van het kleinschalig weidelandschap met streekeigen beplantingen voorgesteld. Het zichtbare contrast met het open cultuurlandschap wordt behouden en versterkt door het aanplanten van opgaand hout. De Cotthembeek is één van de belangrijke ecologische corridors in de gemeente.

Uitgaande van de huidige bestemmingen op het gewestplan lijken er geen knelpunten te bestaan met de ruimtelijke visie voor de ankerplaats. Doch omwille van de grote schaal van bovenstaande visies zijn hieronder een aantal gebiedsgerichte aanvullingen opgelijst:

- Het vrijwaren en versterken van waardevolle landschappen en erfgoedwaarden primeert.
 - De huidige planologische afstemming kan aangepast worden op het vlak van de grootschalige akkercomplexen door deze bouwvrij te houden. Tevens moet verhinderd worden dat opgaande beplanting (bomen en struiken) ontwikkeld worden op de kouters. Akkerbouw wordt hierdoor bestendigd.
 - Het open landschap met weidse zichten op de kouters dient behouden te blijven. Een goede inpassing van de boomteelt is hier van belang.
 - De gewenste visie voor de natuurlijke structuur is grotendeels in overeenstemming met de afbakening van het Habitatrictlijngebied (BE 2300007) onder de categorie 'Bossen van de Vlaamse Ardennen en andere Zuidvlaamse bossen' en de aanduiding als VEN-gebied nr. 224 'Kottem'.
- De versterking van de natuurfunctie door bosuitbreiding rond de aanwezige boskernen door realisatie van bosverbinding via KLE primeert.

Voor de uitgesproken natuurwaarden in de vallei van de Cotthembeek wordt gestreefd naar het herstel van het natuurlijk watersysteem. Een goede recreatieve ontsluiting van Cotthembos is wenselijk, doch is afgestemd op de andere bosfuncties en met respect voor de draagkracht van het bos en van de onverharde paden.

In september 2011 is de opmaak van een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (i.k.v. AGNAS) voor de afbakening van landbouw-, natuur- en bosgebieden rond Sint-Lievens-Houtem en het Kottembos van start gegaan. Deze ankerplaats zal uiteindelijk in het GewRUP worden opgenomen als erfgoedlandschap.

12. Begrippenlijst en referenties

Voor specifieke landschapsbegrippen, gebruikt in eerder opgemaakte aanduidingdossiers ankerplaatsen, verwijzen we naar de website www.onroenderfgoed.be.

Archief

- Rijksarchief Beveren Toegang F329 Het Archief van het Kadaster van Oost-Vlaanderen 1806-1834 nr. 665 Oombergen

Literatuur

- Anoniem (1987). Opmetingstekeningen van het Hof te Melkenbeek te Oombergen. Darcos, 4 (4): 1-9.
- Anoniem (1988). Oude hoeven te St Lievens Houtem. Darcos, 5 (2): 1-5.
- Beschermingsdossier pastorieën in het kanton Aalst, nr. OO002696.
- Bouman, M. (1961). Toponymie van Sint-Lievens-Houtem van 1227 tot 1642. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Germaanse filologie, Rijksuniversiteit Gent.

- Bauters, P. (1985). Eeuwen onder wind en wolken. Windmolens in Oost-Vlaanderen. Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen.
- Braekman, W. (1964). Het pachtgoed "de Meyerije" te Hillegem. Het Land van Aalst, 16 (3): 89-108.
- Braekman, W. (1987). Pachthof en bezittingen van de St.-Baafsabdij te Sint-Lievens-Houtem tot 1642. Handelingen van het Zottegemse Genootschap voor Geschiedenis, 3: 213-227.
- Braekman, W. (1995). Historische aantekeningen over Sint-Lievens-Houtem. Het Land van Aalst, 47 (4): 245-281.
- Centrale Archeologische Inventaris, geconsulteerd op <http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>, juli 2010, augustus 2011.
- Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed, geconsulteerd op <http://inventaris.vioe.be/>, juni 2010, augustus 2011.
- De Keyser, P. (1964). Het huys van Oombergen (1746). Gent, Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Jaarboek (1964): 351-369.
- De Potter, F. & Broeckaert, J. (1899). Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Reeks 5, deel 4, Oombergen.
- De Smet, L., Devos, P., Eeckhout, W. & Nijs, R. (2003). Balegemse steen. Vier aspecten. Brochure Open Monumentendag Oosterzele 2003. Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen.
- De Wilde, P. (1990). Jacobus Piens en het kasteel van Oombergen 1800-1893. Darcos, 7 (6): 1-9.
- Duquet, F. (1977). Sint-Lievens-Houtem. Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring 1976-1977, 21: 85-93.
- Duquet, F. (1994). Het Hof in de dreef te Sint-Lievens-Houtem. Darcos, 11 (2): 1-2.
- Duquet, F. (2002). Een watermolen te Kotttem. Darcos, 19 (4): 10-11.
- Goethals, P. (2006). Op weg naar Cotthem. De Hellebaard, 4 (4): 51-54.
- Goethals, P. (2008). Oude Hillegemse hoeves: het Hof de Meijerije. Van vanden Zype's hof tot hof de Meijerije. De Hellebaard, 6 (1): 5-7.
- Inventaris van de wind- en watermolens in de provincie Oost-Vlaanderen naar gegevens van het Archief van het Kadaster. Eerste aflevering. De arrondissementen Aalst en Dendermonde, in: Cultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen, XIV, 1960, 3 (Gent, 1962).
- Louis, A. (1976). Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Zottegem 85E. Gent, Centrum voor Bodemkartering.
- Nieuwpoortmolen, Oombergen, op <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=1031>, geraadpleegd juni 2010.
- Provinciaal Archeologisch Museum (1998). Ruilverkaveling op het grondgebied van de gemeente Sint-Lievens-Houtem. Archeologisch vooronderzoek. Velzeke.
- Van Acker, K.G. (1989). Het graafschap Biest: een suggestie. Het Land van Aalst, 41 (2-3): 77-80.
- Van der Kelen, I. (1996). Steengroeven te Houtem. Darcos, 13 (5): 1-19; 13 (6): 1-22.
- Van der Kelen, I. (1999). Darcos berichten. Romeinse heirweg te Sint-Lievens-Houtem. Darcos, 16 (6): 21-22.
- Verhulst, A. (1958). De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw): bijdrage tot de kennis van de structuur en de uitbating van het grootgrondbezit in Vlaanderen tijdens de middeleeuwen. Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, Klasse der Letteren, Verhandeling 30. Brussel, Paleis der Academiën.
- Verhulst, A. (1965). Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel. Uitgave van het Willems-Fonds nr. 202.
- Vlerick, W. (1997). Historische geografie van Hillegem met nadruk op de bezittingen van de Gentse Sint-Pietersabdij. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Geschiedenis, Universiteit Gent.
- X.X. (1957). Het "Huys van Oombergen" te Gent. Jaarboek 1956-1957 van de Zottegemse Culturele Kring, 8: 26-30.
- Gemeentelijk mobiliteitsplan Sint-Lievens-Houtem, Belconsulting n.v., 2005-2009
- Gemeentelijk ruimtelijk structuurplan Sint-Lievens-Houtem, studiebureau Vansteelandt bvba
- Datering toponiem Cotthem, persoonlijke mededeling Luc Van Durme

Kaarten:

- Bogemans Frieda (VUB), Quartairgeologische kaart, kaartblad 22, Gent, 2000

- Jacobs P., De Ceukelaire M., De Breuck M. en De Moor G., Geologische kaart van België, Geologisch instituut U.G. i.o.v. Belgische Geologische Dienst
- Sanderus, A. Flandria Illustrata, 1664 (website UGent).
- Blaeu, J. Atlas Maior, 1665 (Librero).
- Horenbault, J. (1596). Kaart van het Land van Aalst. Reproductie (1988) door de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst.
- Fricx, H. Carte particulière des environs de Courtray, Oudenarde, Mons, Tournay, Ath, Ninove, Alost, Orchies et c., 1743
- Kabinetskaart van J. de Ferraris, 1770-1778. (online versie)
- Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, 1846-1854.
- Topografische kaart van België, Krijgsdepot, 1865-1883.
- Topografische kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, 1883-1905.
- Kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, 1910-1950.
- Kaart van België, Militair Geografisch Instituut, 1945-1981.
- Atlas van de relictten van de traditionele landschappen in Vlaanderen (Landschapsatlas), 2001, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen en geactualiseerde versie van 2005, (AGIV 2008).

Afbakening op basis van:

- Topografische kaart 1:10.000. Kaartblad 22/6, 7 (1996), 30/2 (1999), 30/3 (2001).
- Orthofoto Oost-Vlaanderen, 2002.
- Google Earth, geraadpleegd augustus 2010.
- Gewestplan Vlaanderen, geraadpleegd augustus 2010.
- Mobile mapping, geconsulteerd op <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/mm/>, oktober 2010.
- Terreinbezoeken juni-juli 2010 en augustus 2011.

13. Foto's

Zie bijlage

Auteurs:

2010: Koen Smets, Aukje de Haan, Inge Verdurmen, Mieke Verbeeck, Regi De Meirman

2011: Annelies Schepens

Annelies Schepens (dossierbehandelaar)